

Stanko Kociper

Tomašeka Muhiča najlepša bratev

I.

Tomašek Muhič je imel kovačnico na kraju vasi, kjer je bilo križpotje dveh velikih cest. Bosi konji, ki so prihajali po obeh cestah, so se pred Tomašekovo kovačnico radi ustavljali. Posebno jeseni, ko so morali po blatnih klancih voziti mošt.

Tomašek Muhič je bil dober kovač. Vozniki so ga daleč naokoli poznali.

Ko je v zvoniku zvon zapel dan, je Tomašek vstal. Ker bi se pri ognju tako ali tako umazal, se zjutraj ni umival. Le če je slišal, da je iz line zajokal klenkač in oznanil, da gre sv. Popotnica umirajočemu goričancu hladiti dušo, si je zmočil oči kar z vodo iz čebra, kjer je hladil razbeljeno železo. To je potrebno. Sicer bi lahko — Bogca uročil, če bi slučajno šel mimo kovačnice. Kadar se je to pripetilo, se je Tomašek zrušil pred kovačnico na trda kolena in tako ponižno gledal za mimo-idočim Jezuščkom, da je ministrantu, ki se je kovača sicer bal kot peklenščka, uhajalo na smeh.

Drugače je Tomašek opravil brez jutranjega umivanja. Samo pretegnil se je, zazehal in stopil v cokle.

Tudi zajtrkoval ni. Žene že nekaj let ni imel; sam se je zadovoljil z debelim požirkom žganice, ki ga je zataknil z zalogajem kruha. Še črne brke si je oślinil in navihal, pa je bil nared.

Zato so se takoj za danico jutro za jutrom med hišami smejali udarci Tomašekovega kladiva in priganjali zaspane dekline in čehake z ležišč. Ljudje so se teh udarcev navadili kot tiktakanje ure. Tudi Tomašek bi menda kar po praznem nakovalu udrihal, če ne bi imel dela, tako mu je to jutranje cingljanje prešlo v navado. Posebno lepo je bilo, kadar mu je v leskovju za hramom odgovarjal skriti kovaček, ki je pel, kot da mu rosne kaplje mladega jutra padajo z listja naravnost na zvonki kljun.

Če bi nekega jutra ti udarci utihnili, bi se zatrdno pripetilo nekaj pomembnega. Vsi bi čutili praznoto jutra. Dekline in čehaki bi najbržé kar naprej spali. Ženske bi se ustavljale z žehtarji kipečega mleka na pragovih in si vpile s podstenja na podstenje:

»Kovač Tomašek ne tolče.«

Ko bi prisluhnile in ugotovile, da res tolče samo kovaček za Tomašekovo kovačnico, bi se že katera našla in šla h kovaču pogledat, kaj se je zgodilo. Nesla bi popravljat železne gnojne zobače, ki so že vse leto stale za vrati, staro plužno železo bi nesla klepat, verigo bi šla prosit. Tako bi ugotovila, kaj pomeni molk, ki še mali les za sosesko dela grozeč, ker nič ne odmeva po ozki dolini. Kovač Tomašek bi bil najmanj bolan, če ne — Bog se ga usmili in mu grehe odpusti — celo mrtev. To bi

bila velika nesreča za vso vas, ker bi tako naglo Tomašek zacelo umrl brez spovedi.

Tem huje bi bilo, ker je sedaj tako sam. Odkar se je žena preselila v rajske vinograde, je Tomašek gospodaril sam s sinom Lujzekom. Sedaj je Lujzek pri vojaki in Tomašek sam tolče po nakovalu. Sam si kar na ognjišču v kovačnici kuha za obed in večerjo nekakšne čorbe. Sam redi prašička, sam služi denar. Sina Lujzeka bi sicer prav lahko rešil pred vojaško suknjo, ker je bil edinec in tako rekoč nekakšen rednik. Toda Tomašek je bil drugačnega mnenja.

»Teh devet mesecev bom že kako prekoval. Njive mi bo obdelovala Košnjakova Malčika, orje mi tako ali tako pek, drugače pa ni sile. — Čeh pa bo le prišel možak nazaj, da bo mogoče z njim kaj početi,« je modroval in bil zadovoljen v svoji črni kovačnici.

Velik in močan je tudi bil kot hrast. Tako si zastran smrti ali boleznim ni delal prevelikih skrbi. Toda z dedci vam je vedno taka. Danes je kot bivol, jutri ga ni. Divja kri ga zaduši, napije se ga kot čep, ali kaj podobnega, pa je po njem.

Tomašku se kaj takega ni primerilo. Lepo in ubrano je vsako jutro po zvonjenju zaigral na svoje nakovalo in budil zaspance, čeprav bi marsikateri čehak, ki se je predolgo v noč potepal, najrajši videl, da bi nekega jutra to razbijanje ponehalo.

Saj bi Tomašek najrajši razbijal že pred danico. Če bi ne bila ravno božja stvar, bogme bi tudi med angelskim pozdravljenjem tako tolkel, da bi zvon preglušil. Prav med danico bi tako vihtel kladivo, da se ne bi nikamor slišala, — samo zavoljo tega, ker je za vrv vlekel mežnar Jurek.

Z mežnarjem Jurekom Stojkom je imel kovač Tomašek Muhič svoje račune. Naj je bilo, kakor že pač. Tomašek ne bo nikdar priznal, da ima mežnar po človeški in božji pravici njegov vinograd. Kakor se je zgodilo, tako se je zgodilo. Gotovo je, da ima mežnar Jurek gorice, ki so bile včasih Tomaškovo kraljestvo. Če vzamemo k temu še to, da je Tomašku žena prê umrla od same žalosti zaradi vinograda, kakor so ljudje šušljali, on ne bo nikdar priznal, da je kaj krivde na njem. Zato je tudi v cerkvi gledal vstran, kadar je Jurek prižigal sveče ali pobiral darove. Sicer je vedel, da je božja volja takšna. Spravi se najprej s svojim bratom, potem prinesi dar! Toda Tomašek je rajši dal svetlo petdesetico štacunarjevemu pastirju, s katerim sta bila prijatelja, da jo je spustil v kapo, kot da bi sam dal počeno paro v puščico, ki jo je držal Jurek.

Najhuje je bilo pod jesen. Ker se je krčme od takrat, ko je moral gorice odstopiti mežnarju, izogibal kot mačka vode, ni ob nedeljah popoldne vedel kaj početi. Če je šel malo na sprehod med vrhovi, je zvečer prišel tako besen domov, da je v panj z nakovalom brcal. Kamor je obrnil nos, povsod je dišalo po dozorevajočem grozdju, — on pa brez goric. Nekoč je prišel s takšnega sprehoda tako razjarjen, da je sredi dozorevanja izkopal brajdo pri kovačnici, jo razsekal in požgal. Pozneje mu je bilo žal zavoljo te neumnosti. Zato rajši ni več hodil na sprehode.

Po dolini med njivami se mu ni dalo hoditi. Če je stopil v breg, da bi videl malo po svetu, ni mogel narediti koraka, da ne bi zadel ob trto. To je bila prevelika muka za Tomašekovo goričansko dušo. Rajši je ostajal doma in se grel na soncu, ki je lepotičilo svetla predokna Tomaškovih hiš. Tudi na predoknih je moral gledati v tla. Če bi le glavo dvignil, bi oči zadele naravnost v njegov vinograd, kar bi mu prizadelo nove muke.

Vse to je Tomaška priganjalo k nestrpni delavnosti. Včasih se je naravnost jezil, da je teden tako hitro mimo. Kadil je le še ob nedeljah. Pil je samo žganico, ki jo je skuhal iz tropa. Pa še te samo požirek za zajtrk. Za žejo je bila dobra jabolčnica; in ko je te zmanjkalo, voda. Zaklel se je, da vina ne bo prej pil, dokler zopet ne bo imel svojih goric.

Takšen trmoglavec je bil kovač Tomašek Muhič, ki je jutro za jutrom takoj po angleškem pozdravljenju vihtel kladivo.

II.

Neke zimske noči — moralo je biti nekako okoli božiča — je okrog oglov tulil krivec. Izpod neba je stresal snežinke in jih nosil v okna, da je narahlo udarjalo v šipe, kot da so angelci prihajali na obisk h goričancem. V lesovih so zavijali lisjaki in plašili prezeble zajce, ki so prihajali v bližino hiš, da so jih zavohali psi in napenjali verige. Na goricah je ležala odeja, ki je prav v hiše prinašala mehko sanjajočih bregov. Tišina je dihnila v vinske brege s takšno težo, da so tudi ljudje tiše govorili; kot da jim nekdo z žametastimi dlanmi boža glave. Bil je čas, ko človek sede k toplo zakurjeni peči in hrsta koruzo, kar napolnjuje njegovo notranjost z mehkim zadovoljstvom.

Tako nekako je moralo biti pri duši tudi Tomašku Muhiču, ko je čepel v kotu pri peči in — prešteval prihranjeni denar. Na tla je položil svetilko, izpod postelje je potegnil leseni zaboj in zlagal denar s kupčka na kupček. Ugotovil je, da mežnar Jurek ne bi nikoli imel njegovih goric, če bi tudi pred leti tako skrbno prelagal kupčke. Tudi žena bi menda še bila živa in mu kuhala, da se mu ne bi bilo treba povrh še s takšnimi babjimi posli ukvarjati.

»Naj bo v božjem imenu! Kar je, je...« je zamahnil z veliko šapo in potlej o tem ni več razmišljal.

Sedel je za peč. Pod noge si je pomaknil pručko. Privil je luč in se poglobil v druge misli.

»Če bo Jerebičev Tunek do jeseni gorice še držal, po bratvi jih bo zatrdno moral dati. — Hm,« se je Tomašek v mislih polglasno nasmehnil, ko se je spomnil, da je pred leti mežnar prav tako računal...

Tedaj bo prišel Tomašek Muhič, izvlekel bo mošnjiček, potrkal z njim po mizi in Tuneku rekel prav tako, kot je njemu dejal mežnar Jurek:

»Tunek, gorice bodo moje. Pa brez zamere...«

Kajpak bodo vaščani zijali in otresali gobce. Naj kar. Tomašek jih ne bo poslušal. — Zopet bo imel o nedeljah popoldne kam iti na sprehod.

Kakšno pa je to življenje, če goričanec v nedeljo nima kam iti v vrh? Tomašek bo zopet lahko šel in laže bo čakal smrti.

Narahlo je zaškrebalo po oknu. Tomašek se ni zmenil.

»Lagviček bo za doma zadosti, da si bom dušo privezal, kadar bom ravno potreben...«

Zopet je udarilo po oknu.

»Veter. — Pasja vera, to brije,« ga je zagomazelo, ko se je spomnil, kako zunaj krivec vrtinči snežinke.

Šipa se je stresla. Kot da je nekdo s prsti potolkel po njej. Tomašek se je zdrznil:

»Križ božji... — Bog ti daj večni pokoj, Kristina! — Za mašo bo treba dati...«

Tedaj je udarilo po vratih. Kljuka je zaškrtala. Po vasi so tulili psi. Tomašku se je želodec preselil v sapnik. Bil je sicer orjak, toda odkar mu je umrla žena, je veroval v duhove, ki tavajo po svetu in iščejo pomoči.

»Oglasi se, če si božji! Povej, kaj bi rad,« je zašklepetal z zobmi na sredi sobe in privil luč tako močno, da se je iz valja kadilo kot iz dimnika.

Zunaj je poklicalo:

»Oče.«

»Kaj bi rad?«

»Odprite, oče! Jaz sem. Lujzek...«

»Kristuš nebeški,« je izdaval. »Ti si, čeh?«

Segla sta si v roke. Stari je Lujzeka samo udaril po plečih, češ pravi dedec si prišel. Potem sta legla, ne da bi kaj več govorila. Lujzek ni imel pripovedovati nič takšnega, da bi takšnega-le goričanskega kovača zanimalo.

Potlej sta oba nabijala po nakovalu, da je v vasi bilo še več odmevov.

Tomašek Muhič je bil sina zelo vesel. Kup denarja je rastle iz dneva v dan. Dela je bilo vedno več. Oče in sin sta bila dobra kovača.

Vse bi šlo lepo v redu, da ni nekega jutra med zapihi priklovrtila Horvatova Mica. Baba je imela tako dolg jezik, da je z njim tri fare omedla. Pritresla je z neko staro, vso zarjavelo verigo. V sredi je bila pretrgana. Zaceliti bi jo bilo treba. Vedi ga Bog, če ni baba verige kje pri peku celo ukradla; samo da bi imela vzrok priti h kovaču in si osliniti jezik tam, kjer jo je najmanj peklo.

Sedla je kraj ognjišča. Grela si je otrple prste. Tudi na meh je pritiskal storž babji, kakor da je oglje zastonj. Tomaška je imelo, da bi jo z verigo pritegnil čez grbasti hrbet, če se ne bi bal njenega jezika. Hitel je, kar je mogel, samo da bi se je čim prej znebil. Tomašek je že vedel zakaj. Ona je bila tista, ki si je ono leto, ko so prodajali Tomaškov gorice, največ prizadela, da bi prišlo čim več kupcev.

»Ti, Tomašek,« se je čez čas spomnila.

Tomašek je že vedel, da bo kaj izkuhala, zato je kar molčal.

»To zimo bosta z Lujzom imela dosti dela.«

»Dober kovač ima zmeraj dovolj dela.«

»Kaže, da bo dolga zima. Mnogo sani bo treba.«

»Kakor bo potreba.«

Krivil je člen, da bi ga potlej z udarci zavaril.

»Gostuvanjan bo, kakor jih že dolgo ni bilo v naši fari.«

»Zaradi mene...«

»Bogševa bo vzela Prpreka, Hanželičeva Hržiča, Mesarekov se ženi pri Požganovi, Tropov pri Hužarjevi, mežnarjeva Zefa se menda Lujzeka tudi ne bo preveč otepala...«

Tomašek, ki je bil ves zaverovan v verigo, da bi se babe čimprej znebil, je preslišal in samo zabrunda:

»Kar... kar...«

Horvatica je kar poskočila s tnala. Toliko da ni brez verige odletela.

»Viš, viš. Torej je le res. Pa mi Hrganjeva Dorika ni verjela. Kečkova Jula je rekla, da si da oči izkopati, če se bo to sovraštvo kdaj poravnalo. Zdaj pa imajo... — — Saj je čisto prav tako, Tomašek. Kaj bi se večno sovražili in si zapirali vrata v nebesa!«

»Kako?«

Tomašeka je ta o sovraštvu in nebesih zadela v živo. Začel se je zanimati za Horvatičino čvekanje.

»Par bosta tudi lep.«

»Kdo?«

»Ne slišiš, kaj ti pravim? — Tvoj Lujzek in mežnarjeva Zefa...«

Tomašek se je ravno pripravljaj, da bi verigo spustil v čeber in jo ohladil. Roke so mu odrevene. Žareča veriga je čofnila v vodo. Piskajoča megla iz čebra je napolnila kovačnico. Tomašku se je za hip vsa kovačnica z babo vred zavrtela okoli zmedenih oči. Če se ne bi zgrabil za čeber, bi se najbrž zvrnil, kakor je bil orjak in močan kot bik. Z besnim zamahom je prerezal meglo, da je videl Micin režeči se obraz, in zakričal:

»Baba, tu imaš verigo. Kovača položi na nakovalo in se poberi, dokler imam šake še v oblasti!«

Če ne bi Mica takoj skočila skozi zakajene dveri, bogme bi Tomašek z njenimi jankami razpihal vse zapihe skozi vas.

Kar sesedel se je pod ognjišče in sopol:

»Ti prasica babja, kakšen jezik ima...«

Moral je nastaviti slatinščak in potegniti tri požirke tropovca, da je splaknil, kar ga je davilo v grlu.

Miru mu potlej ni dalo več. Ko je prišel Lujzek, ga je švrkal s takšnimi pogledi, da bi fant moral biti ves klobasast, če bi jih čutil na koži. Kakor je bil Lujzek močan v rokah in dober delavec, ga je Tomašek vendarle ves dan priganjal kot grintavega vajenca. Grizlo ga je v notranjosti in ni vedel, kje naj se ohladi. Govoril ni skoraj ničesar. Mislil si je:

»Če imaš res kaj za bregom, se boš že izdal. — Potem lahko greš buditi mater, da ti bo znova kosti uredila. — Seveda, kar tako — meni nič, tebi nič... Kot da so gorice, ki jih je mežnar požrl, kravjek, da stopiš čezenj. — — Bomo že videli...«

Sina ta dan ni več spustil iz pogleda.

Ko se je Lujzek zvečer umil v vroči vodi in se očedil, se je oče naravnost zadrl nad njim:

»Kam?«

Lujzek, ki je že ves dan čutil nekakšno očetovo obregavost, mu ni ostal dolžen.

»Nisem dete, da bi se izgubil in bi me potlej morali iti iskat.«

Tomašeka je zarsbelo...

»Ti... Če se hodiš k mežnarjevi ženit...«

Več ni mogel. Slina mu je zalila sapnik. Dražila ga je na dušič kašelj. Naslonil se je na posteljo in do solz kašljal.

Lujzek si je ogrnil suknjo.

»Tako? — Gorice ste mi zapravili... Sedaj mi boste še zaukazovali, kje naj se ženim...«

Obrnil se je in zaloputnil vrata za seboj s takšno silo, da se je Bogec v kotu stresel.

Tomašeka je pritisnilo k tlom. Izbuljil je oči in strmel v vrata. Roke so mu drgetale. Po nogah se mu je plazil mraz, ki se je v očeh zgoščal v brezmočno vlago. Grabil je z rokami po zraku.

»Lujzek, ... sinek, ... ostani, ... ostani!«

Ganiti se ni mogel. — Zvrnil se je na zglavje. Tomašek, ki ga nobena nesreča ni mogla podreti, da ne bi veselo igral po nakovalu, se je zjokal zaradi sramote.

Potlej se je zravnal, kot da bi ga kdo z žarečim bičem osmodil čez široka pleča. Padel je na vse štiri. Izpod postelje je potegnil zaboj. Odklenil ga je in z drhtečo roko potegnil iz njega škatlo z denarjem.

»Lujzek, nove gorice ti bom kupil. Jerebičeve... — Kar sem zapravil, bom nadomestil. Samo sramote ne, Lujzek, samo sramote ne...«

Škatlo je stisnil pod predpasnik. Zdrvel je za sinom. Zobje so mu šklepetali, kolena so se mu vdajala. Hitel je, da bi ujel sina.

»Saj nisem zapravil, saj nisem, ...« je stokal in se zaletaval v črno noč. »Čakaj, Lujzek, čakaj,« je polglasno prosil in hitel v brezmoč.

V hrib proti mežnarjevim so ga moči zapustile. Kolikor bolj je spešil, toliko hujša teža se mu je obešala na stopala in ga vlekla nazaj v dolino. V široko odprta usta mu je burja nesla žgoči, drobni sneg. Do bolečine je stiskal škatlo pod predpasnikom in lovil ravnotežje.

Pri mežnarjevih je zalajal pes. Njegov bevs se je obupno izgubil v gosti noči piskajočega snega.

Tomašek se je sunkovito zravnal in zatulil:

»Lu-uj-zeeek...«

Potem ga je burja pritisnila na kolena. Ni mogel več.

»Ča-a-kaj!«

Njegova prošnja ni našla poti skozi besnečo kopreno drobnega snega. Kot obup se je razbila v teži noči in se zgubila v morečo tišino.

Zbral je vse sile. Bolj je padal, kot hitel skozi tuleči sever, ki ga je nihal kot blodečo dušo. Sapa mu je pohajala, on pa je neprenehoma stokal:

»Čakaj... čakaj... čakaj...!«

Bil je samo še nekaj korakov od mežnarjeve hiše, okoli katere je žvižgal veter, kot da preganja strahove. Vrata so se odprla. Skozi nje je udarila žarka svetloba, ki se je v gostih snežinkah sprevrgla v tisoč drobnih zvezdic. Za hip je osvetlila Tomašekovo nihajočo postavo, ki je lovila sapo, da bi poslednjič zavpila:

»Lujzek, čakaj...«

Prepozno. Vrata so se zaprla. Tomaškova ginjenost se je sprevrgla v obupen bes, da je z zobmi klal snežinke, ki mu jih je krivec zanašal v usta. Dvignil je veliko pest in se zapodil proti vratom. Z vso težo je udaril po dverih, da si je oguljil členke. Slišal ga ni nihče. Njegov udarec je potlačila zavijajoča noč.

Za hip se je z obrazom naslonil na podboje in sopel. Ritenški se je opotekel na sredo dvora. Še enkrat je dvignil pest. Potlej se je obrnil in burja ga je odnesla v dolino.

Doma je škatlo zaklenil nazaj v zabojček. Ključek je obesil na verižico okoli vratu.

Z gredi nad pečjo je snel vrv. V njem je dozorel črn sklep...

Zaloputnil je vrata za seboj.

Pred kovačnico se je ustavil. V leskovju za hramom je piskala zima. Nekje pod streho je v spanju začivkal prezebajoči ptič. Tomaška je spreletelo, da se je zdrznil in se zapodil v noč.

V lesovih je jokala burna noč. Nekje za vasjo je tulil drgetajoči pes, da se je njegov stok nemočen lomil kot svinčeno težak vzdih. Tenke šibe na starih vrbačah ob potoku so žvižgale kot razglašene strune in igrale pesem zimske noči med goricami. Sneg je pritiskal v potok in lomil droben led, ki se je s komaj slišnim prasketom pogrezal v vodo. Z vrhov se je zaganjal veter. Dvigal je snežinke in jih preganjal v blaznih vrtincih skozi slepo noč.

Tomašek Muhič je šel sključen, brez misli, brez cilja po dolini navzgor. Pri križu pod Masténovo šumo se je za hip ustavil. V topolih ob križu je jokalo in prosilo. Tomašek je snel klobuk. Na čelu, na ustih in na prsih si je napravil velik križ.

»Odpusti, Nazarenski! — Ne morem...«

V grlu ga je davilo. Zobje so mu šklepetali. Zagazil je sveži sneg naravnost skozi gozd v vrh. Opotikal se je in lovil ravnotežje, ker so se mu noge pogrezale. Lovil se je za mlado drevje in otresal drobne bisere, ki so se mu na licu topili v kapljice in ga rezali za vrat.

Kako je hodil, ni vedel. Pod goricami je klecnil in se ujel za kol. V drvečem vrtincu je šlo skozi njegove možgane tisoč spominov, ki so ga priklepali na to vzpetino, kjer je sedaj med piskajočim koljem zima uspavala njegove gorice.

»Zapravil si...«

Dvignil je glavo proti nebu. Pustil je, da mu je obraz bičalo tisoč nevidnih bičev.

Oprijemal se je kolja in šel naprej. Vedno više, koder že leta ni hodil, koder leta ni upal napasti hrepenečega pogleda. Zdelo se mu je,

da skozi sneženo odejo prihaja toplota, ki mu opaja glavo in mrtvi noge, da se bo zrušil.

Narahlo je zamahnil z roko prek nevidnega brega, kot da bi ga blagoslovil:

»Goričica moja, le spi... Le spi...«

Pod zadnjo grabico so mu moči pošle. Zrušil se je v sneg. Na obraz je padel. Obup mu je izgrizel moči. V mehkem snegu je ležal izdolbeni orjak in ihtel. Okrog njega je tuleča noč pela uspavanko, ki je tudi njega zazibala v brezčutno pozabo. —

Lujzek je našel na mizi dogorevajočo luč. Postelja je bila prazna. Na tleh pri peči je ležala vrh. Druga vrh, ki je visela na gredi, je manjkala. Srce mu je udarilo s takšno silo, da ga je vsa notranjost zbolela.

»Oča... Jezuš...«

Zažgal je svetilko in planil v noč.

»Oča...«

Razbil je vrata v kovačnico.

»Oča...«

Iskal ga je v hlevu, na seniku, na podstrešju. Zobje so mu šklepetali. Po lestvi se je podrsal prek vseh klinov. Noga ni našla opore. Samo ponavljal je:

»Marija, pomagaj...!«

Še enkrat je z lučjo planil ven. Obupan se je oziral, kot da pričakuje pomoči od vasi, ki je spala pod črnim nebom. Luč je vrgla prek svežega snega dolg, medel jezik vse do stare vrbače ob potoku in osvetlila sveže zamedene stopinje.

»Tir...«

Lujzek se je sključil, da bi bolje videl. V tla zgrbančen je hitel po stopinjah za očetom. Ob potoku, mimo križa, skozi les navzgor kot blodeča vešča. Burja mu je ugašala luč, da jo je skrival pod sukno in se bal zanjo kot za dušo.

»Tod ste šli, oča... Ubogi oča...«

V trebuhu ga je grizlo, v sencih mu je udarjalo, leden pot mu je tekkel izpod klobuka, ko je kot brez uma kadil sneg po goricah navzgor.

Tomašek je ležal na trebuhu. Roke je imel sprožene od sebe. Bil je negiben.

Lujzek je zatrepetal. Vrgel se je na Tomaškega in ga začel tresti.

»Oča... Očaaa...«

S snegom mu je drgnil roke in obraz, da bi se zbudil.

Z močjo, ki ji ne bi nikdar vedel izvora, si je naložil orjaškega očeta kot dete v roke in se spustil z njim v dniko. Noge so se mu pogrezale v debeli sneg. Padal je na kolena, metal očeta iz omrtvelih rok, se zopet dvigal in hitel skozi noč.

Doma ga je položil na posteljo in ga s snegom pripravil k zavesti.

Z blodečimi očmi ga je Tomašek iskal, kot da ga ne more prepoznati.

»Oča, zakaj ste mi to naredili...?«

»Lujzek, nisem zapravl...«

Lujzek ga je prijel za široke rame. Zagledal se mu je v obraz, ki je bil sedaj tako ves mehak, in mu dopovedoval:

»Oča, mežnar bodo dali Zefiki zapisati naše gorice, če boste privolili...«

Tomašek Muhič se je samo nasmehnil in zaspal.

Ko se je prebudil, so pri njem sedeli Lujzek, Zefa in mežnar Jurek. Dolgo si je ogledoval Zefo in Lujzeka, ki sta sedela tesno drug poleg drugega in mu oba toplo gledala v oči; potlej se je obrnil proti mežnarju Jureku:

»Lepa deklina je ta tvoja Zefa... Lep par bosta...«

Zefa je Tomašku narahlo poljubila roko. Mežnar Jurek se je nerodno zganil in mu ponudil dlan.

»Dal ti jo bom, da ti bo imel kdo čorbe kuhati. Gorice ti bo tudi prinesla, da ti ne bo več treba počenjati neumnosti...«

Tomaška je oblila rdečica. Zaprl je oči in se nasmehnil kot sramežljiva deklina.

Za gostovanje je sedel pri mizi in z bobnečim glasom prepeval, ko se je navlekel vina iz svojih goric. Samo noge ga od tiste čudne noči niso več rade nosile. Za kovaško delo ni bil več. Če bi ga pa kdo spomnil na tisto noč, bi bil dovolj gibčen, da bi mu z debelimi šakami pretipal kosti.

III.

Ko se je v drobnem, rožičastem popju brstečega trsja budila v goricah pomlad, je po dolini zopet takoj za danico pelo nakovalo, ki so ga ljudje radi poslušali. Le ta razlika je bila, da je bila pesem še močnejša. Lujzek je imel mlade roke. Kladivo je lahko više dvigal kot oče.

Tomašek je poslej imel druge skrbi.

Nekega zgodnjega jutra so mimo kovačnice vozniki peljali dolge smrekove hlode. Tomašek jih je gledal skoz okno in se muzal. Prihodnje dni so isti vozniki vozili opeko. Horvatovo Mico je najbolj grizlo, ker ni prva izvohala, kje bodo zidali.

Tomašek Muhič si je samo požvižgaval, ko je prestavljal okoli oglov trde noge. Lujzek pri obilnem kovaškem poslu ni imel časa, da bi pogledal, kaj se dogaja v vrhu. Zefi pa je Tomašek zabičal, da mora molčati. Saj ni vzdržala. Morala je priznati Lujzecu:

»Oča nama kučo zidajo...«

Lujzecu so se oči zableščale. Napel je prsi in nakovalo je zapelo, da je naravnost stokalo med hišami.

Vsa soseska je že vedela. Zato je Tomašek izračunal, da bi bilo otročje, če bi še molčal.

»Lepše je hoditi v vrh, če imaš kam sestiti in če lahko na svojem stiskaš grozdje...«

Potlej sta z Lujzekom oba kovala okove. Toliko je Tomašek vzdržal na nogah.

Lastovke še niso drugič speljale mladičev in na Muhičevem bregu se je svetila lepa nova kuča.

Tomašek je držal svojega čeha za roke in se skozi solze smejal:
»Viš, nisem zapravljaj...«

Oba sta zardela in se dolgo držala za roke.

Potlej se je Tomašek spomnil, da bi bilo lepo videti, če bi na sepu stal klopotec, da v vrhovih jagnedi pred kučo ne bo veter zastonj pihal. Prihodnje dni sta ga z Lujzekom naredila. Takšnega, da so ga morali vrhovljanci pomagati z vožem vleči na ščap in so potlej imeli veselico na sončnih predoknih nove kuče. Gronov Rudek je igral na harmoniko, otroci so cvilili, vrhovljanci so jedli bel kruh in pili. Dolgo so pripovedovali o Veliki Maši, ko so pri Muhičevih vlekli klopotec na ščap, da so lahko otroci z vseh vrhov zvedavo gledali vanj in poslušali zvenk njegove dolge kostanjeve deske.

Kako se je poletje spreverglo v jesen, ni opazil ne Tomašek ne Lujzek. Lujzek tem manj, ker mu je na samo Veliko Mašo Zefika v novi kuči stisnila roko in se naslonila na njegove prsi:

»Lujzek, če bo vse po sreči, pod zimo bomo imeli krstitke.«

Po grabah so z biči pokali pastirji. Podili so krave v veliko pašo, ki so jo hranili nalašč za bratev. Po vrhéh so grmeli možnarji in preganjali škorce, ki so se klopotcev pravkar privadili. Jezno so kričali v zraku in se premetavali s hriba na hrib. Nikjer niso našli miru. Kjer so kanili sestri, povsod so bile po vinogradih razpotegnjene pisane vrste bračev, ki so trgali grozdje, peli in huškali, kot da obhajajo gostovanje.

Na Terezijino zjutraj so tudi kovačevi zaklenili hram in kovačnico ter šli v vrh. Oča Tomašek je vrgel čez ramo torbo s ključi, Lujzek si je oprtal puto, zatlačeno s pečenjem in mesom, Zefika pa je nosila toliko, da se je pripogibala pod težo. Na glavi je tovorila velikansko košaro zdiganic, gíbanic, povitíc in mesovjã, v roki jerbas z žganico. In kako lepo se je mlada gospodinja napravila za bratev! Izza črnega modrčka ji je silila bela bluza, kot da tekmuje s snežno belim prtom, ki je pokrival dobrote v košari. V težko viseči janki in svilenem predpasniku se je lovila sapa, kot da ji ni bila zadosti pisana ruta na glavi in zlati prameni las, ki so silili izpod nje.

Na bregu so že čakali prvi brači in segali Tomašekovim v roke. Ženske so Zefi pomagale sneti z glave težko košaro, pomilovale so jo, kako je mogla tako težko nesti, in požirale sline zaradi vonja, ki je silil izpod prta. Otroci so stali na eni nogi kot mladi puriči, sesali prste in hoteli z očmi predreti prt na košari, dokler Zefa ni dala vsakemu kos gibanice, da so jo debelo požirali in potlej kolcali. Sosedov čeh, ki je bil najbolj korajžen, je splezal na ščap in odvril klopotec. Obrnil ga je proti vetru. Ko je prav od bližine slišal udarec tako debelega macleka, kot je bila njegova glava, se je ustrašil bobnečega zvenka dolge deske. Na pol padal je po ščapu nazaj dol.

Tomašek je iz prikleta prinesel možnarje. Razpostavil jih je po sepu in zavpil:

»Bežite!«

Naslednji trenutek je zagrmelo prek bregov in grab, da so gozdovi zajekali in da so se preplašene vrane v zraku lovile za ravnotežje.

Tomašek je bil razigrane volje. Sam duh jesenskega dneva nad goricami ga je silil, da se je hihital.

»Naj vedo bregovi, da Muhičevi zopet berejo...«

Zbrali so se zadnji, zapozneli brači. Dobili so vsak kozarček žganice, zapeli in v božjem imenu šli v dniko pričenjati trgatav.

Otroci so se preganjali po goricah. Cvilili so, noreli in zobali, dokler se jim od samih zavžitih dobrot niso napeli popki, da so prilezli nazaj v breg, posedali po podstenju in mežikali v toplo sonce.

Gorica je obrodila kot že dolgo ne. Pútarji so pogosto nosili grozdje v stiskalnico in rezali v palico znamenja, da bi potem sešteli, koliko poti so napravili s težko puto iz dnike v breg.

Dva viničarja sta v stiskalnici na podu z bosimi nogami cepetala po grozdju. Skozi luknjo v podu je lil širok curek na rešeto, ki je bilo podstavljeno, da je v kad tekel čisti mošt in se penil kot med.

Mežnar Jurek, ki je tudi prišel pozneje, je prešarjema in pútarjem pogosto nalival vina in jih silil z žganico. Motal se je okoli poda, modroval, koliko bo novine, in nosil pijačo tudi bračem v gorice.

Prek vrhov je zaorila pesem, ki se je lovila za odmevi v lesovih in grabah, kjer so se jim pridružili pastirji in vreščali s takšno vnemo, da so tudi krave mukale.

Zefika je nosila polne jerbases mesovjã in pečenjã in silila brače jesti, da bodo pomnili, kdaj so pri Muhičevih brali.

Tomašek Muhič je stal na sepju. Mimo velikega klopotca, ki je v zvonkih udarcih meril dan, je njegov pogled šel po bregu navzdol, kot da se odpravlja na božjo pot. Notranjost mu je polnila drhteča tesnoba neizrečene zadovoljnosti. Smejal se je odmevu šal, ki so se iz dnike vrstile proti vrhu. Največ so imeli brači v delu Horvatovo Mico, ki so jo imeli sedaj med seboj. Vsi skupaj so komaj odtehtali za njen jezik. Pútarji so rezali polne bike in jih postavljali globoko v njen red, da so jo lahko dražili, naj rajši manj jezika otresa in pazljiveje trga.

»Prav ti je, baba,« ji je privoščil Tomašek Muhič. »Jezik imaš kot krava rep.«

Potem je romal njegov pogled naprej. Bogata gorička zemlja je razgalila pred njim lepoto, ki je mogoče še nikdar ni pil s takšno strastjo kot ta dan. Obletavajoči gozdovi so prelivali jesenske barve, kot da jih je božji prst ustvaril prav sebi v radost. Vdilen po vrhovih se je mešala pesem s pesmijo. Klali so jo zategnjeni vriski pútarjev. Jagredi po vrhéh so pobliskovale z zadnjimi odpadajočimi listi, ki so jih stresale jate škorcev. Sedali so nanje, da so se veje lomile, in vreščali kot zdravi otroci. Vrane so se prepeljavale z brega na breg in se drle za kraguljem, ki je zašel mednje, pa se jih ni mogel otresti. Po klancih so pokali vozniki, ki so vozili mošt. Kričali so nad konji, se opirali v vozove in pomagali vleči kolesa iz blata. Po grabah so se kadili pastirski ognji.

Na goričko zemljo je leglo bogastvo v vsej jesenski pisanosti. Na polnjevalo je hrame, kleti, zidanice in kuče z zadovoljstvom, ki komaj misli naprej — na zimo, pomanjkanje, delo in pritrgovanja dolgega

leta. Nad vso kipečo lepoto čuva Bog, ki v cerkvah z vseh vrhov greje ljubezen do teh dobrih ljudi. Žalostna Mati Jeruzalemska gleda skozi okno in lepa usta ji gredo v nasmešek, da za to ljudstvo Njen Sin ni zastoj trpel.

Tako misli Tomašek Muhič, ko stoji na sepju.

V breg je prišel Lujzek s polno puto grozdja. Oče ne misli na to, da sin težko nosi. Prime ga za rokav.

»Poglej!«

Samo to mu reče in potegne z roko prek vseh bregov, ki se izgubljajo doli proti Dravi in tja v senco modrikastega Pohorja. Sin ne čuti več teže na hrbtu. Stoji poleg očeta. Oba molčita in razumeta neskončne skrivnosti naših gor. Gledata in drhtita, dokler iz sto lin vdiljen po bregovih ne zakličejo zvonovi k molitvi, ki jo brači pojejo v angelskem pozdravljenju.

Tomašek stiska zobe in polglasno dopoveduje Lujzku:

»Še nikdar ni bila bratev na tem bregu tako lepa...«

Potlej je zopet razpostavil možnarje. Prižgal jih je, da so se otroci, ki niso pričakovali poka, od strahu prekopicnili po tleh. Mlajši so jokali, dokler jim matere niso zatlačile slinastih ust z mesom in rahlimi zdiganicami, ki sta jih med brače razdelili stara mežnarica in Zefa.

Smeh, pesem in veselje niso ponehali do večera, ko se je rdeče sonce zakotalilo za daljna obzorja in ko je bil obran zadnji trs.

Brači so se zbrali k pojedini, ki jim je bila razdeljena kar na sepju. Ročka z vinom je šla iz roke v roko in polnila žile goričancev s toploto, dokler ni v mehkem sozvočju splavala prek bregov himna gor:

»En hribček bom kupil,
bom trsek sadil,
prijat'lje bom vabil
in sam ga bom pil. —«

Tomašek Muhič je dvignil ročko z vinom in zaradi bogatega zadovoljstva prevpil pojoče brače:

»Sladko vince piti,
to me veseli,
dobre volje biti
svoje žive dni.
Svoje žive dni
brez vse skrbi,
to me srčno veseli...«

Pesem je končal vrisk, dolg in zategnjen, kot da je zemlja zaorila. Huškali so tudi otroci, dokler ni njihovo cviljenje zamrlo v klancih proti domu, kjer so vrhovljanci končavali praznik, kot ga prinese med gorice vsak lep jesenski dan bratve.

Za stiskače se je delo šele začelo. Gomazeče, zmečkano grozdje je bilo treba zlagati med brezove obroče in postaviti na sredi poda koš.

Ni to lahko delo, ko med obroči grozdje kar leze narazen, če le količkaj pritisneš s prešpanjem nanj. Zato sta se mežnar Jurek in kovač Tomašek nenehoma vrtela okoli poda, svetovala tu, prigovarjala tam, izbirala obroče in panjiče, ki so jih stiskači polagali pod prešpanjem na koš, in ponujala pijačo. Tem možem ni bilo za hihitanje, norčije in vrjeko, ki jo je počela mladež v hiši. Glasovi harmonike so komaj našli pot do njihovih ušes. Njihova najlepša godba je bila, če se jim je posrečilo koš tako lepo zložiti, da se je prešpanj vsaj malo naslonil nanj in so verige pokale.

Petkrat so koš razdrli in ga petkrat zopet z muko postavili, da se je končno le vaga dvignila in nagnala iz grozdja klokotajoči curek mošta v kad.

»Zdaj pojdimo večerjat,« je zaukazal Tomašek. Ura je bila že okrog polnoči.

Stiskači so po večerji zopet šli na pod, da bi zadnjič razdrli in zložili koš.

Lujzek in Zefa sta se tudi naveličala norenja mladeži. Zmučena sta bila. Šla sta v stiskalnico. V kotu sta sedla in reševala gospodarske skrbi, dokler jima možje niso zapovedali, naj zavrtita vreteno. Mnogokrat je bilo treba iti naokrog, zdaj v to, zdaj v ono smer, preden se je vaga dvignila in lezla vedno više. Tomašek je bil povsod navzoč, za vse je imel polno nasvetov, vse je vodil, kot je dolžnost pravega goričanca.

Ko je vaga že visela, je Tomašek zataknil drog za sode, ki so bili zloženi ob steni.

Zefika se je zmučena zaradi dela in otroka, ki ga je nosila, naslonila na skladovnico drv v kotu. Možje so posedli na pódvali, kadili in se poltiho pogovarjali. V kad je šumel mošt in uspaval nadelane možake.

Prijetno je sedeti v stiskalnici, ko gabrove verige stokajo, grozdje joče in debel curek poje po globoki kadi. Prešpanj se počasi seseda in mozga iz tropin zadnje kaplje opojne sladkobe, kateri je goričanec vse leto stregel, molil in se bal zanjo.

Možje so dremali, prešpanj je ječal, verige so škrtale. Tomašek Muhič je mežikal, pafkal iz velike pipe in sanjal zadovoljne podobe minulega dne. Davni časi mladostnih naporov, straha, ki so ga pile gorice, obupa in trepeta so se vrstili v njegovih spominih. Sedaj pa stoji tam ob skladovnici drv in stoje spi zmučena snaha, ki pričakuje njegovega vnuka, da bo nekoč iz goric čaral opoj bregov, ki so orali njegovo goričansko dušo. Tomašek sanja. Nad sinom, ki sključen drema pod stopnicami, plava njegov pogled in mu mehko boža razkuštrano glavo. Nad goricami plava njegova ljubezen, blagoslavlja radodarni breg in moli...

Grozeč pok. Stok verig pretrese stiskalnico.

Tomašek Muhič prvi hip ne ve, kaj se dogaja. Samo ve, da mora iz vse grlice zavpiti:

»Zefa, skoči...!«

Drog, ki je zadrževal vago, je zahreščal. V besnem krogu se je tuleč zavrtel okoli osi.

Tomašek Muhič v vrtincu vidi nosečo Zefo, ki jo bo drog udaril in pokosil. V naslednjem trenutku se je že vrgel z nerazumljivo močjo na drog, da bi ga zadržal.

»Zefa, skoči...!«

Preslab je bil.

S strahotnim zamahom ga je tuleči drog udaril čez prsi, da je topo zahreščalo. Samo zastokal je in v velikem loku odletel v skladovnico drv. Z glavo je udaril po hlodih in negiben obležal, še preden so se moške zavedeli, kaj se prav za prav dogaja.

Tiho je stokal in se lovil za sapo. Iz ust se mu je počasi cedila kri in se med zobmi spreminjala v rožičasto peno.

Lujzek se je vzpel kot obstreljen jelen in se vrgel k očetu.

»Očaaa...«

Tresel ga je kot ono zimsko noč, ko ga je našel v snegu.

Zefa je samo zastokala in si od bolečin zatisnila oči.

»Rešili so me, da bodo sami umrli...« je zajokala in se sesedla na stopnice, kjer je prej sedel Lujzek.

Lujzek je v obupni nerazumljivosti priganjal moške, kot da hoče od njih pomoči in odgovora na topo grozo. Tomašek se ni ganil.

Iz hiše sta odmevala smeh in vrisk razposajenih bračev, za katere je Tomašek pripravil najlepšo bratev svojega življenja. Harmonika je pela v noč, ko se je močno Tomašekovo telo neusmiljeno borilo s smrtjo.

Samo za hip se je zavedel. Samo toliko, da je zašepetal:

»Lujzek, varuj...! — To... je... naše...«

Napel je prsi, zahropel in utihnil med šumenjem curka, ki je v kadi penil novo vino.

Janez Kolenc

Jutranja pesem

In noč je mrzla proč... Že sonce vzhaja,
meglà se v rosnih kapljah v nič prši,
temà beži in jutro se srebrí,
petelin poje, v dalji pes zalaja,
vse, vse živi in jata se meglè
vali pred mano v daljo nepoznano,
kot da kje išče težko črno rano,
da mrzla, mrzla čeznjo se razpnè.

Oj, sonce božje... sonce, moj pozdrav!
Glej me: na vrhu rosne sem planine,
o kakor kraljevič sem sred planjav!
Goriš, kot da si iz srca privrelo,